

ВОЛОДАР У ЦАРСТВІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА (100 років від дня народження професора Василя Лесина)

У статті сфокусовано увагу на життєвій і творчій біографії літературознавця В.М. Лесина (1914 – 1991), у спадщині якого 23 окремі видання. Автор інформує також про книжку “Професор Василь Лесин: Наука доброчинності: спогади, присвяти, бібліографія” та про відзначення 100-річного ювілею вченого в Чернівецькому університеті.

Ключові слова: літературознавство, спогади, присвяти, бібліографія, вчений, Василь Лесин, доброчинність.

Bohdan Melnychuk. A master in the realm of literary studies (To the 100th anniversary of Prof. Vasyl Lesyn)

The article focuses on the life and works of a literary scholar and the author of 23 books Vasyl Lesyn (1914 – 1991). The author gives detailed information on the book “Prof. Vasyl Lesyn – the science of virtues: memoirs, dedications, bibliography” (Kyiv 2014) and on the celebration of the scientist’s 100th anniversary in Chernivtsi university.

Key words: literary studies, memoirs, dedication, bibliography, scientist, Vasyl Lesyn, charity.

У щойно виданій книжці “Професор Василь Лесин: Наука доброчинності: спогади, присвяти, бібліографія / Укл. Б. Мельничук, Л. Ковалець” є ціла низка фотозображень, пов’язаних із володарем цієї поважної дати. Практично на кожному з них – усміхнений Василь Максимович Лесин (1914 – 1991) чи то в колі своїх рідних, чи то знаменитостей – Максима Рильського, Михайла Стельмаха, Степана Крижанівського, чи то колег, з якими працював, та учнів, котрі нині продовжують його велику справу. Про неповторну усмішку професора згадує ледве чи не кожен із майже півсотні авторів збірника, починаючи від Дмитра Павличка, який називає цю усмішку “загадковою”. Укладачі меморіальної книжки навіть припустили, що усмішка була його зброєю, допомагала долати труднощі, які поставали на життєвій дорозі. А тих труднощів було не міряно й не лічено...

У Русові з Дмитром Павличком та Леонідом Барабаном, 13 травня 1956 р.

Народився Василь Лесин 8 (21) березня 1914 р. в селі Хотіївка, нині Корюківського району Чернігівської області, у сім'ї хліборобів. Рано втратив батька, тож у шістнадцятирічному віці змушений був стати на самостійний трудовий шлях, виїхавши з рідних місць на Північний Кавказ, до Абхазії. Один час наймитував у власника двох буйволів, який мав гучний титул князя. На підприємствах і в установах міста Сухумі працював різноробом, культармієм, секретарем-діловодом, викладачем лікнепу. А голодоморного 1933 р., маючи за плечима семирічну освіту, вступив до Івановського технікуму громадського харчування. Навчаючись там на "відмінно", одночасно вчителював.

У Чернівецькому університеті з Максимом Рильським, 14 грудня 1957 р.

Там же, в Іваново, рука потягнулася до літературного пера, з-під якого вийшло написане нерідною мовою оповідання "Ученик Шурка и ученик Александра Никитича", яке побачило світ у центральному журналі "Общественное питание" (1936). До прози В. Лесин звертався й пізніше. Так, 1950 р. в журналі "Радянський Львів" (нині "Дзвін") було надруковано його нарис "Межа". У нашому домашньому архіві зберігається й віршований твір Василя Максимовича – прислане з Ірпеня, де перебував у творчому відрядженні, адресоване мені та моїй нареченій Наталі вітання з одруженням, яке завершувалося рядками:

"Щастя Вам, багато весен

Ще раз зичить Василь Лесин" [2].

Закінчивши достроково технікум, В. Лесин був рекомендований для здобуття вищої освіти. Від 1936 до 1940 р. навчався в Харківському державному педагогічному інституті, одночасно працюючи у школі. Отримавши диплом філолога з відзнакою, близько року викладав українську літературу в місті

Артемі на Донбасі. У вересні 1940 р. вступив до аспірантури на кафедрі української літератури Харківського пединституту, а з наступного місяця ще й викладав українську мову студентам неспеціальних факультетів закладу.

Учасники обговорення журналу "Радянське літературознавство" (нині "Слово і Час"): заступник головного редактора Леонід Коваленко (другий справа); чернівецькі філологи Михайло Назарок, Василь Лесин, Ольга Бикова та Ангеліна Коржупова, кінець 1950-х років

З початком війни В. Лесин очолював групу студентів, які працювали на збиранні врожаю у приміському радгоспі, згодом – на оборонних роботах з укріплення Харкова.

У жовтні 1941 р. інститут було евакуйовано до міста Самарканда, невдовзі розпущено через брак приміщень, і В. Лесин деякий час викладав російську мову в узбецькій сільській школі під Самаркандом. Навесні 1942 р. його призвали до армії та командували до Ташкентського військового училища, після закінчення якого він у званні лейтенанта служив командиром взводу, згодом – начальником штабу батальйону, готував офіцерські кадри для фронту.

Демобілізований у листопаді 1945 р., уже наступного місяця викладав російську літературу в середній школі № 35 міста Львова. А з 1 січня 1946 р. поновився в аспірантурі при кафедрі української літератури Львівського держуніверситету. 24 лютого 1948 р. захистив кандидатську дисертацію про творчість Леся Мартовича, написанням якої керував академік М. Возняк.

З цієї нагоди, згадував у пізнішому спогаді “Мій учитель” (1990) В. Лесин, його науковий керівник подарував своєму підопічному рідкісний збірник “Привіт Іванови Франкови в сорокалітє його письменницької праці. 1874 – 1914” (Львів, 1916) з написом: “Першому кандидатові філологічних наук з літератури кафедри української літератури у Львівському Державному Університеті імені Івана Франка Василеві Максимовичу Лесину на згадку про 24 лютого 1948 року. М. Возняк” [3]. Спогад містив кілька промовистих штрихів до характеристики взаємин учителя й учня. Спочатку М. Возняк зустрів В. Лесина насторожено. Та оскільки “дуже характерною рисою академіка була величезна його працездатність і любов до тих, хто багато працює”, то невдовзі ставлення до аспіранта змінилося: “Я щодня зрання до пізнього вечора працював у бібліотеці, де стояв робочий стіл і Михайла Степановича. Він і я часто першими приходили до бібліотеки при її відкритті й разом виходили з неї, коли мали вже зачиняти. Щоб не відривати академіка від роботи, я в бібліотеці не часто звертався до нього із запитаннями. Зате коли він ішов додому, деколи проводжав його, розпитував про те, що мене цікавило. Він же виявляв інтерес до мого попереднього життя, до моїх літературних уподобань. І ставлення М. Возняка до мене стало зовсім батьківським” [4].

У Чернівецькому університеті письменник Михайло Івасюк, член-кореспондент АН України Євген Кирилюк та Василь Лесин, 1960-ті роки

Засвідчена у спомині В. Лесина і принциповість М. Возняка, його небоязнь перед інсинуаціями прислужників більшовицької влади: “Матеріально він був забезпечений добре. Та дамокловим мечем над ним звисали звинувачення в націоналізмі, в наявності грушевщини в його “Історії української літератури” та інших давніх працях. Від нього настирливо вимагали, щоб він прилюдно каювся в повторенні помилок М. Грушевського. А він не робив цього. Говорив: “Помилки Грушевського я не повторював. Моя “Історія української літератури” (1920 – 1924) вийшла раніше, ніж така ж історія М. Грушевського (1923 – 1927). Крім того, треба мати на увазі час, місце, обставини, коли писалася та історія” [4, 11].

Від 1 березня 1948-го до кінця червня 1952 р. В. Лесин обіймав різні посади у Львівському університеті: помічник проректора з наукової роботи, старший викладач, декан заочного відділу, доцент кафедри української літератури. А серед його громадських доручень – секретар партбюро й голова профспілкової організації філологічного факультету, учений секретар ради факультету, редактор загальноуніверситетської багатотиражки тощо.

Саме на це осердя ХХ століття (1948 – 1952) припадає початок спілкування з Василем Максимовичем двох тодішніх студентів Львівського університету, двох однокурсників, пізніше – двох видатних українських літераторів поета Дмитра Павличка й літературознавця Івана Денисюка, спогадами яких відкривається згадувана книжка “Професор Василь Лесин: Наука добротності”.

Від літа 1952 р. і до останнього дня (25 лютого 1991 р.), тобто більшу частину життя, В. Лесин працював на Буковині, у Чернівецькому університеті, 25 років завідувачем і 14 – професором кафедри української літератури, а паралельно 10 років деканом філологічного факультету і 5 років проректором з навчально-виховної роботи університету. І весь цей час (майже 40 років) викладав – українську літературу кінця ХІХ – початку ХХ ст., вступ до літературознавства і вступ до спеціальності, керував дипломними й дисертаційними працями. Серед підготовлених ним кандидатів філологічних наук – Федір Погребенник (пізніше доктор, провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України), Никифор Томашук, Микола Юрійчук, Петро Никоненко, Анатолій Добрянський, а ще – Лідія Грузинська (Ковалець), Борис Бунчук і Володимир Антофійчук (усі троє тепер доктори філологічних наук) та ін.

З випускниками Чернівецького університету Федором Погребенником та Костянтином Поповичем, Київ

Особливою науковою заслугою В. Лесина стало створення школи вивчення жанрової специфіки українського письменства й літературного процесу на буковинських, ширше – західноукраїнських теренах, яка продовжує функціонувати й нині. Зусиллями цієї школи здійснено майже півтора десятка окремих видань – монографії, упорядкування творів, підручники, посібники, збірники наукових праць, двотомна хрестоматія-антологія “Письменники Буковини” XIX – XX століття тощо.

Сам В. Лесин за своє творче життя видав 23 книжки і брошури, надрукував понад 350 статей у збірниках, журналах, енциклопедіях, газетах.

З усіх книжкових видань найбільшу славу приніс ученому підготовлений у співавторстві з О. Пулинцем “Словник літературознавчих термінів”, що витримав три видання (1961, 1965, 1971 рр.) і став настільною книгою для причетних до художнього слова працівників – від учителя до письменника й академіка, а також для студентів та учнів. Словник здобув схвальний резонанс і за межами України. Вихід його привітав відгуком Радія Карабанова авторитетний центральний журнал “Вопросы литературы”. Автор аналогічної білоруської праці В’ячеслав Рагойша назвав книжку з-поміж кількох найповажніших джерел, що послужили для нього “взірцем науково-методологічного і методичного принципів укладання матеріалу, тлумачення окремих термінів” [6, 5-6]. Як на кваліфіковано укладену “літературну енциклопедію в мініатюрі” відгукнувся про словник орган Польської академії наук і Комітету слов’янознавства “Slavia orientalis”. Серед основних джерел своєї “Теорії літератури” (Торонто, 1984) називає словник канадський філолог Іван Безпечний [1, 299].

Із Михайлом Стельмахом. Праворуч Ярослав Вишиваний. 1972 р.

Справу В. Лесина та його співавтора продовжують в Україні творці виданих останніми роками книжок “Літературознавчий словник-довідник” (К., 1997 і 2006 рр.), “Лексикон загального та порівняльного літературознавства” (Чернівці, 2001), “Літературознавча енциклопедія” у 2 томах (К., 2007). За підручником “Мистецтво слова (Вступ до літературознавства)” (1998, 2005 рр.), написаним випускником філологічного факультету Чернівецького університету, а нині професором Київського національного університету імені Тараса Шевченка Анатолієм Ткаченком, навчаються нині студенти гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів України.

Справі викладання української літератури у школах та вишах прислужилися і продовжують це робити праці В. Лесина про Т. Шевченка, В. Стефаніка, Л. Мартовича, Марка Черемшину, Ю. Федьковича, І. Франка, Лесю Українку, М. Коцюбинського, О. Кобилянську, Д. Загула та інших письменників, а також підручник “Історія української літератури кінця XIX – початку XX ст.”, виданий за його безпосередньою участю, що вийшов трьома виданнями, а ще посібник “Як працювати з книгою” (1989) та ін.

Останній друкований за його життя матеріал – публікація 12 листів Володимира Винниченка до Василя Сімовича 1921 – 1929 рр. у супроводі вступного слова під назвою, запозиченою в автора “Сонячної машини”: “А все-таки Україною дихнути хочеться смертельно” (“Буковинське віче” від 17 січня 1991 р.). Пам’ятаю: ще до проголошення незалежності України Василь Максимович давав відкриту лекцію про творчість В. Винниченка для слухачів ФПК факультету підвищення кваліфікації викладачів української літератури середніх спеціальних навчальних закладів з усієї України, які приїжджали по науку до Чернівців. То було неповторно.

У Чернівцях, як і раніше, В. Лесин постійно ніс вантаж незчисленних громадських обов’язків. Тут він став членом Спілки письменників України, одним із фундаторів (у 1958 р.) і керівників її буковинської організації – десятої в нашій країні. Йому належала честь бути першим головою Чернівецького осередку фонду культури України. Багато зусиль віддав справі встановлення в нашому місті пам’ятника Юрієві Федьковичу.

Ректор Чернівецького університету в 1968 – 1987 рр., професор, доктор хімічних наук Костянтин Червінський, вітаючи В. Лесина із 75-річним ювілеєм, надіслав на його домашню адресу поштівку такого змісту:

“Протягом кількох десятиріч Ви були совістю університету. Ваш посів у душах людей дає свої сходи і буде відтворюватись, переходячи до нових поколінь. І для мене Ви є і завжди були еталоном порядності і доброчинності” [3].

Високі людські чесноти В. Лесина відзначав відомий письменник, Франків і наш сучасник, з яким учений запізнався у Львові, Денис Лукіянович (1873 – 1965): “Завжди маю Вас у пам’яті як людину благородну, трудящу і суспільними прикметами насажену” [3].

У Чернівецькому університеті поет і вчений, доктор філологічних наук, професор Степан Крижанівський

За життя В. Лесин отримав Почесну Грамоту Президії Верховної Ради УРСР, звання Заслуженого працівника культури. По смерті його було відзначено Літературною премією імені Дмитра Загула. На будинку, де вчений і письменник прожив 39 чернівецьких літ, у 1992 р. відкрито присвячену йому меморіальну дошку, а одній із вулиць міста надано його ім'я. Під час відзначення 100-річчя від дня народження ім'я В. Лесина з'явилося і на вхідних дверях аудиторії, через які він заходив не одну сотню разів. Тепер професор, опромінений ласкавою усмішкою, дивився приязно з художнього портрета на велелюдну аудиторію, яка прийшла його вшанувати.

Власне, вшанування розпочалося з університетського храму Трьох Святителів відправою за блаженної пам'яті професором В. Лесиним. А в аудиторії, де він свого часу читав потокові лекції зі вступу до літературознавства, вступу до спеціальності й історії української літератури кінця XIX – початку XX ст. і де тепер зібралися нинішні викладачі та студенти й випускники попередніх десятиліть з різних кінців України, а найбільше з Буковини й Тернопільщини, ушанування продовжилося.

Цю частину Урочистої академії відкрив вступним словом і вів до кінця Борис Бунчук, який у 1980-х роках захистив кандидатську дисертацію під науковим керівництвом В. Лесина, а нині декан філологічного факультету, доктор філологічних наук, професор, член НСПУ й АУП.

Далі була наукова доповідь “Труди і дні професора Василя Лесина”, яку виголосив автор цих рядків, також вихованець ученого, нині доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури, член НСПУ.

Яскраві шрихи “домашньої” педагогіки та філології В. Лесина подала його донька Наталя Василівна – кандидат хімічних наук, доцент (“Слово про батька”).

Як гуртовий знак вдячності Вчителеві в сотий день його народження була прийнята книжка “Професор Василь Лесин: Наука доброчинності: спогади, присвяти, бібліографія”, яку репрезентував колишній студент ученого, а нині директор ВЦ “Академія”, завідувач кафедри видавничої справи та редагування Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філософських наук і доктор наук із соціальних комунікацій, заслужений працівник культури України Василь Теремко.

Серед авторів книжки, щедро збагаченої фотоілюстраціями, кияни Д. Павличко, Н. Кашук, С. Крижанівський, Ф. Погребенник, В. Фольварочний, Л. Барабан, Р. Пилипчук, І. Лисий, В. Теремко, львів'яни І. Денисюк, М. Гнатюк, Р. Чопик, черкащанка М. Фролова, ніжинець П. Никоненко, харків'яни Є. Логвиненко (Ярош) і В. Галюк, сумчанка С. Шурхало, одеситка Н. Шляхова, івано-франківка Н. Мафтин, тернополянин М. Ониськів, москвич Віктор Лесин. Найбільше, зрозуміло, буковинців: Н. Лесина, С. Костишин, А. Добрянський, О. Романенко, В. Колодій, В. Михайловський, М. Юрійчук, В. Вознюк, Т. Севернюк, В. Довгий, А. Фаріон, Б. Бунчук, В. Антофійчук, Л. Ковалець, О. Попович, В. Китайгородська, С. Кирилюк, В. Чолкан, В. Костик, Д. Берездецький, Мар'ян і Марія Скаби, Михайло та Оксана Івасюки, Богдан та Ярослава Мельничуки, колишня чернівчанка, а нині мешканка Канади Лідія Зверева. Чимало з названих людей виступали в завершальній частині Урочистої академії – “Гроно споминів”.

Усі, хто промовляв і писав про Василя Максимовича, сходилися на тому, що він був видатним українським ученим-літературознавцем, високоталановитим педагогом, надзвичайно шляхетною та душевною людиною, що, як наголосив Д. Павличко у спогаді “Учитель на відстані дорогих думок”, “любив і вчив студентів любити Україну” [1].

Цій вельми справедливій атестації головного в діяльності професора передусе слушне міркування видатного поета: “Мені жаль, що такі чесні й вимучені режимом комуністів люди, як Василь Лесин, не беруть участі своїми творами в теперішньому житті української нації; нема подвижників, які взяли б на себе відповідальність і видали б звільнені від “радянізмів”, делікатно відредаговані їхні наукові, наповнені фактами й цікавими роздумами твори. Певна річ, мова не йде про якесь авторське дописування до робіт Василя Максимовича слів чи абзаців, притаманних сьогоднішньому стилеві, але з його літературознавчих праць належить вилучити речення, які писалися, – я це можу посвідчити разом з іншими його учнями, – проти волі автора...” [1, 16].

Віриться, що подвижники, про яких пише учень професора, знайдуться, і ми триматимемо в руках датовану ХХІ століттям книжку людини, яка пройшла тернистий шлях від наймита у князя до володаря в царстві українського літературознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Безпечний І.* Теорія літератури. – Торонто: Молода Україна, 1984. – 304 с.
2. *Домашній архів* Б. Мельничука (Чернівці).
3. *Домашній архів* родини Лесиних (Чернівці).
4. *Лесин В.* Мій учитель // *Академік М. Возняк і розвиток української національної культури: Тези.* Наук. читання. Львів. 20 березня 1990 р. – Львів, 1990. – С. 9-12.
5. *Професор Василь Лесин: Наука доброчинності: спогади, присвяти, бібліографія /* Укл. Б. Мельничук, Л. Ковалець. – К.: Академвидав, 2014. – 320 с.
6. *Рагойша В.* Паэтычны слоўнік. – Мінск: Вышэйшая школа, 1979. – 320 с.
7. *Slavia orientalis* (Варшава). – 1962. – № 2.

Отримано 15 квітня 2014 р.

м. Чернівці